

Beknopte handleiding tot de kennis, het doelmatige opfokken en verzorgen van het paard; de behandeling van den hoef, het hoefbeslag en het aanbrengen van de eerste hulp bij sommige ziekten van het paard

<https://hdl.handle.net/1874/30351>

137

BEKNOPTE HANDLEIDING

TOT DE KENNIS,

HET DOELMATIGE OPFOKKEN EN VERZORGEN

VAN HET

PAARD;

Bn 245.

DE BEHANDELING VAN DEN HOEF, HET HOEFBESLAG EN
HET AANBRENGEN VAN DE EERSTE HULP BIJ SOMMIGE
ZIEKTEN VAN HET PAARD.

Volgens eene uitgave onder medewerking van de Redactie der
Agronomische Zeitung (Dr. W. Hamm.)

NAAR HET HOOGDUITSCH BEWERKT,

DOOR

A. J. DE BRUIJN,

Paardenarts der 2^e Klasse.

AMSTERDAM,

J. NOORDENDORP.

1852.

I N H O U D.

	bladz.
Nut van het paard.....	1.
Natuurlijke geschiedenis van het paard.....	1.
Over de verschillende paarderassen.....	3.
Over de kleuren en merkteekens der paarden.....	6.
Over de eigenschappen van den hengst en de merrie met be- trekking tot de fokkerij.....	9.
Over het dekken en de dragtigheid.....	10.
Het opbrengen der veulens.....	11.
Over de veulen-perken.....	12.
Over de voeding van het paard.....	13.
Op welke wijze de haver moet gegeven worden.....	14.
Over den paardestal.....	15.
Over de behandeling van de paardemest in den stal.....	16.
Verzorging en behandeling der paarden.....	17.
Over de eigenschappen van een goed werkpaard.....	17.
Om den ouderdom van het paard te herkennen.....	18.
Over de uitwendige gebreken van het paard.....	21.
Bedriegerijen bij den paardehandel.....	24.
Opbrengst der paardefokkerij.....	27.
Over het hoefbeslag, de hoefijzers, enz.....	29.
Over eenige ziekten en gebreken van het paard, en derzelve be- handeling.....	39.

EERSTE HOOFDSTUK.

NUT VAN HET PAARD.

Geen onzer huisdieren heeft voor den mensch zulk een veelzijdig nut als het paard. Het is daarom niet te verwonderen dat het sedert duizende jaren de vriend en trouwe medgezel van den mensch is geweest. In de onderscheidene dienstbetooningen, die van het paard gevorderd worden, toont het eenen moed en eene volharding, die wij voorzeker bij geen ander onzer huisdieren terug vinden. Hetzij het den krijgsman in het gevecht voert, of den ploeg door den akker trekt, of de voortbrengselen van den grond naar de markt brengt, steeds toont het zich even moedig en krachtig.

Ofschoon wel de voordeelen bij de paardefokkerij in het klein geenszins groot en aanlokkend zijn, zoo blijft dezelve evenwel in de meeste omstandigheden eene noodzakelijkheid, daar wij de diensten, die het paard ons bewijst, zelden van een ander dier kunnen verkrijgen.

NATUURLIJKE GESCHIEDENIS VAN HET PAARD.

Het oorspronkelijke vaderland van het paard is met geene zekerheid bekend. Zeker is het, dat het in de oude wereld te huis behoort. Oorspronkelijk wild wordt het paard waarschijnlijk nergens meer gevonden, daar de dus-

genoemde wilde paarden in de Mongolsche en Kubansche vlakten slechts verwilderd zijn. De duizende paarden in *Zuid-Amerika* stammen van de door de Spanjaarden ingevoerde paarden af, daar *Amerika* vóór hunne komst ze niet bezat. Door sommigen wordt *Arabië*, door anderen een gedeelte van *Egypte* voor het stamland van het paard gehouden. In eene warme gematigde luchtstreek en eene meer hooge dan lage landstreek, ontwikkelt het paard zich het volkomenst. De hooge bergstreken en heete klimaten zijn evenmin gunstig voor zijne ontwikkeling als de koude en de lage moerassige streken.

Het paard behoort tot den rang der eenhoevige dieren, en is een plantetend dier, ofschoon het zich ook aan dierlijk voedsel kan gewennen. Zijne maag is ingerigt om voedsels op te nemen, die in eenen kleinen omvang veel voedende deelen bevatten. Fijne en specerijachtige grassen en koorntsoorten maken het beste voedsel voor hetzelfde uit. Het kan 40 en meer jaren oud worden, ofschoon het zelden langer dan tot 20 jaren bruikbaar blijft. Het paard is eerst met 5 à 6 jaar volwassen, hoewel dit eenigzins verschilt, zijnde de grovere rassen spoediger volgroeid dan de edele. De zintuigen zijn zeer scherp, en zoo als bekend is, is het paard het schranderste van alle dieren, en kan het tot eene ongelooflijke hoogte geleerd en afgerigt worden. Bij eene goede behandeling is het paard steeds trouw, gehoorzaam en aan zijnen heer gehecht; door eene verkeerde en slechte behandeling daarentegen wordt het ligt boosaardig en koppig. In den regel is het vrouwelijke paard zachter en leerzamer dan het mannelijke. Dit laatste heet *hengst*, het vrouwelijke paard heet *merrie*, de jonge paarden worden *veulens* genoemd; gesneden mannelijke paarden noemt men *ruinen*.

DE PAARDERASSEN.

Bijna elk land heeft zijn eigen paarderas, nog niet mede gerekend de talrijke verscheidenheden, die door kruising ontstaan zijn, en nog dagelijks ontstaan. Van de paarderrassen zijn de volgende de meest opmerkingswaardige.

1. Het *Arabische paard*. Dit is zonder twijfel het edelste van allen, en onderscheidt zich door eene slechts middelmatige grootte, fijnen en bevalligen bouw, drooge gladde huid, volharding, schranderheid, matigheid en snelheid van alle de overige rassen. Het is slechts tot rijdpaard geschikt, en door het kruisen met andere rassen wordt gewoonlijk eene zeer goede nakomelingschap verkregen.

2. Het *Turksche paard* is grooter en schooner dan het Arabische, en heeft inzonderheid een' minder zwaren kop en zwaardere manen en staart.

3. Het *Engelsche paard* stamt door eene voortgezette kruising in het ras van het Arabische af, en wordt in zijne edelste soort *volbloedpaard* genoemd. Dit laatste is zeer groot en lang gebouwd, heeft inzonderheid hooge beenen, blijft mager en onderscheidt zich minder door schoonheid dan door buitengewone snelheid in het rennen. Op het volbloedpaard volgt het *jagtpaard*, hetwelk zwaarder van bouw dan dat, en niet zoo veredeld is; van dit stamt weder het Engelsche *werkpaard* af.

4. Het *Spaansche paard* is een groot en trotsch dier, hetwelk eveneens van het Arabische paard afstamt.

5. Het *Fransche paard*, waarvan vele onderrassen zijn, is doorgaans plomp en minder schoon dan sterk en duurzaam. De *Normandische paarden* zijn de zwaarste, terwijl het *Limousinsche* ras het edelste van alle overige Fransche paarderrassen is.

6. Het *Vlaamsche paard*, dat in *Zeeland*, *Oost- en West-Vlaanderen* en *Zuid-Brabant* gevonden wordt, onderscheidt zich inzonderheid door zijn sterk beengestel en de hooge, sterke, lang behaarde voeten. Nog grooter en sterker is het *Engelsche karrepaard*, hetwelk uit eene kruising tusschen het *Vlaamsche* en het *Engelsche jagtpaard* ontstaan is, en ook onder den naam van *brouwerspaard* bekend staat.

7. Het *Nederlandsche paard*. De *Nederlandsche paarden* naderen het meest tot de *Noord-Duitsche rassen*. Elke *Provincie van Nederland* levert bijna een eigen slag van paarden op, dat echter te weinig kenmerkende eigenschappen bezit, om het als ras te kunnen opgeven. Daarenboven hebben sommige van deze vele verscheidenheden van het *Nederlandsche paarderas* al van hunne deugdzaamheid verloren, door het kruisen met *Engelsche hengsten*, welke kruising geene gunstige uitkomsten heeft gehad.

De *Nederlandsche paarden* behooren over het geheel meer tot de groote dan kleine paarden. Hun hoofd is meestal zwaar, regt of plat, met eenen korten sterk gebogen hals en zware manen, het lijf breed, de rug weinig regt, met een rond, gespleten kruis, waaraan de staart laag is aangezet; de beenen zijn grof, de voeten sterk behaagen en de hoeven groot en plat.

a. De *Vriesche en Groninger paarden*. Deze zijn van alle inlandsche paarden de grootste. Door hunnen sterken bouw en verheven gang zijn zij uitnemend geschikt voor tuigpaarden, en werden vroeger naar vele landen tot dat einde uitgevoerd, en voor de staatsierjtuigen gebruikt. Aan deze paarden is over het algemeen een bijzondere gang eigen, te weten het harddraven, waarin zij door weinig andere rassen worden overtroffen. Op het eiland

Ameland worden vele veulens gefokt, die van Engelsche hengsten afkomstig zijn. Deze veulens worden zeer jong naar het vaste land overgebracht.

b. De *Drentsche, Noord- en Zuid-Hollandsche paarden* zijn minder goed, sterk en groot dan de *Vriesche* en *Groninger*, komen echter in meer of mindere mate in eigenschappen met deze overeen.

c. De *Geldersche paarden*. Deze leveren vele deugdzaame paarden, zoowel voor het tuig, als voor den zadel op. Het hoofd van het Geldersche paard is meestal plat, eenigzins zwaar met ingevallen, soms ook flauw gebogen, fijnen neus en een' zwaren, doch goed gevormden hals, die goed gedragen wordt; schouders, schoft en borst zijn vleezig, het lijf nog al gestrekt, de ribben rond met gesloten flanken. Het kruis is breed, rond, somwijlen gespleten en afhangend, de beenen zijn breed en plat, en minder behaard dan bij de *Vriesche* paarden. Even als bij deze zijn de hoeven breed, soms plat. Men houdt het er voor, dat sommige eigenschappen van het Geldersche paard, zooals de verheven gang, het gevolg zijn van de vermeniging met Spaansche paarden, tijdens den 80jarigen oorlog.

d. De *Overijsselsche paarden* zijn niet zoo groot als de *Vriesche*, komen er eenigzins mede overeen, doch hebben een' ingevallen neus. Naar de *Munstersche* grenzen verkrijgt het *Overijsselsche* paard reeds meer eigenschappen der *Westphaalsche* paarden.

e. De *Utrechtsche* of *Stichtsche paarden* zijn over het algemeen niet groot, maar plat, lang van ooren, met minder goede schoft en beenen dan de *Geldersche* paarden, en daarom weinig of in het geheel niet voor den zadel en ook minder voor tuigpaard geschikt.

f. De *Zeeuwsche paarden*. Deze zijn zwaar van bouw,

met dikke platte hoofden, onbevallig geplaatste ooren en dikke, breede halzen. Het kruis is rond en gespleten, de beenen zijn grof en sterk behangen.

8. Het *Poolsche paard* is, even als het echte Russische paard, klein, doch zeer volhardend. Het hoofd is tamelijk goed gevormd, met zware kaken, meest met een' hertehals, sterken, regten rug, met regt, fraai kruis en hoogaangezette staart. De beenen zijn sterk, met goede harde hoeven.

9. Onder de Duitsche rassen staat het *Meckelenburgsche* ras, dat tegenwoordig vrij zeldzaam is, boven aan, en levert zeer sterke, hooge en duurzame paarden op. *Holsteinsche* paarden hebben doorgaans een' ramskop, en zijn meer geschikt voor tuig- dan rijpaard. Men houdt ze niet voor zeer duurzaam, en zij hebben eene bijzondere geneigdheid tot stillen kolder en gebreken aan de beenen. Eenigzins kleiner zijn de *Deensche paarden*, die over het algemeen een' goeden ligchaamsbouw hebben, zeer leerzaam, sterk en taai zijn. De beste zijn die, welke onder den naam van *Waterdeenen* bekend staan.

De *Hanoversche paarden*, welke van de Engelsche afstammen, zijn slank en fijn gebouwd, en meer geschikt voor paarden van weelde dan voor werkpaard.

OVER DE KLEUREN EN MERKTEEKENS DER PAARDEN.

Het haar der paarden levert eene groote verscheidenheid van kleuren op, en men geeft naar deze kleur aan het paard een' bijzonderen naam:

Glansschimmel noemt men de witgeboren paarden met roode oogen en bleek-gele hoeven. Deze paarden zijn hoogst zeldzaam.

Gele paarden of *isabellen* noemt men die paarden, welker kleur meer of min van het witte naar het roode

overhelt. Van de eigenlijke isabellen, die roode huid, glasooogen en gele hoeven hebben, onderscheidt men de *witte isabellen*, met geelachtig witte haren en witte manen en staart, en de *gele isabellen* met geelachtig-graauwe haren en donkergele manen en staart. De overige isabellen, ook *valen* genoemd, hebben donkere huid, bruine oogen en zwarte hoeven. Men onderscheidt de *goudisabellen*, de *gemeene isabellen* of *geelvalen*, de *roodvalen* of *donkere isabellen*, de *zemelvalen* en *donkervalen*.

Schimmels. De meest voorkomende schimmelsoorten zijn: *appelschimmels*; deze hebben op een' witten grond geappelde zwartgraauwe haren aan het kruis en de lendenen, met zwarte beenen en witte of graauwe manen en staart. *Zwartschimmels*. Deze zijn meer zwart dan wit; de manen en staart zijn doorgaans wit. *Ijzerschimmels* hebben eene staalgraauwe kleur, en dikwijls het hoofd geheel zwart, waarom zij ook *moorkoppen* genoemd worden. *Graauwschimmels* hebben graauw-roodachtige haren op eenen witten grond, zoodat de kleur vuilachtig graauw is, manen en staart zijn vuil-wit-graauwachtig. *Roodschimmels* hebben bruine lippen en rood, wit en graauw haar; manen en staart zijn roodachtig graauw of zwartachtig. *Blaauwschimmels* hebben gelijkvormig gemengd wit en zwart haar, het witte haar heeft de overhand; hoofd, manen en staart zijn zwart. *Vlieschimmels* hebben zwarte of roodachtige vlekjes ter grootte eener vlieg op een' witten grond. *Brand-schimmels* zijn donkerder dan roodschimmels en hebben op enkele plaatsen, bruine als verzengd schijnende vlekken. *Kaneelschimmels* hebben wit-graauwe en gele haren, met graauwe of witachtig gele manen en staart.

Vossen noemt men die paarden, welker haren meer naar het roode trekken en geene zwarte manen en staart hebben.

Men onderscheidt hiervan: de *roodvossen* met bruinroode haren, manen en staart; *kopervossen* met koperkleurige haren; *goudvossen*, met roodachtig-gele, eenen goudglans hebbende haren; *lichtvossen*, bleek-rood-gele, haren met manen en staart van dezelfde kleur; *zwartvossen* met roode naar het zwarte hellende kleur, dikwijls geappeld; manen en staart zijn wit. *Koolvossen*, lichtzwart in het roode vallende haren, manen en staart; *donkervossen*; deze zijn rood, naar het bruine trekkende; *zweetvossen* met zwartachtig-roode naar het vuil-gele hellende haren, witte manen en staart.

De *bruine paarden* zijn de meest algemeene. Men onderscheidt *zwartbruinen*, *kastanjebruinen*, *roodbruinen*, *bloedbruinen*, *kersbruinen*, *goudbruinen*, *lichtbruinen*, *appel- of spiegelbruinen* en *geelbruinen*. Een algemeen kenmerk der bruine paarden is dat zij zwarte manen en staart hebben.

Van de *zwarte paarden* onderscheidt men 3 soorten te weten: *gitzwarten* met glanzend zwart haar, *koolzwarten* zonder glans en *zomerzwarten* met bruinachtig zwart haar.

Bonte paarden hebben op eenen witten grond groote donkere vlekken van verschillende kleur; zoo heeft men *geelbonten*, *roodbonten*, *bruinbonten*, *zwartbonten*.

De *tijgers* onderscheiden zich van de bonten, doordien de gekleurde plekken kleiner en regelmatig verspreid zijn.

De verschillende merkteekens komen aan het hoofd of aan de beenen voor. Aan het hoofd onderscheidt men het *stipje*, zijnde een klein wit vlekje in het midden van het voorhoofd; is deze vlek grooter dan noemt men ze *kol*, en loopt zij spits naar beneden uit, dan is het eene *druipkol*, verder heeft men *halve kol*, *donkere kol*, wanneer

het wit met andere gekleurde haren vermengd is, *ringkol*, *getakte kol*.

De *bles* is eene streep van witte haren, welke over het voorhoofd, den neus tot aan de neusgaten reikt; men onderscheidt: *smalle bles*, *breede bles*, *blaarkop*, wanneer het wit de oogen omvat, *doorloopende bles*, wanneer de bovenlip tevens wit is, *scheve bles*, *getakte bles*. Een klein wit vlekje tusschen de neusgaten heet *sneep*; deze kan zijn *klein* of *groot*, *oplopend* of *hoog oplopend*. Men onderscheidt ook nog *witte onder-* of *bovenlip*.

Aan de beenen komen de volgende merkteekens voor:

Witte kring om den voet; *sokje*, wanneer het wit even boven de kroon reikt; *sok*, wanneer het tot aan den kogel gaat. Neemt het wit den kogel in, dan noemt men het *witvoet*, en *half wit been*, wanneer het wit tot halverwege de pijp gaat; *wit been* indien het tot de hak of de knie reikt. *Hoog wit been* of *gelaarsd* is het been, wanneer het tot boven de hak of knie wit is. Men heeft ook nog witte vlekken op de kroon, witte bal of ballen, halve sok en halve witvoet.

OVER DE EIGENSCHAPPEN VAN DEN HENGST EN DE MERRIE, MET BETREKKING TOT DE FOKKERIJ.

Tot de fokkerij moet men geene andere hengsten gebruiken dan de zoodanige, van welke men weet, dat zij van eene goede afkomst zijn. Het voortplanten van goede eigenschappen van den hengst op het veulen wordt alleen verkregen, wanneer die eigenschappen in het ras, waartoe de hengst behoort, standvastig zijn, of met andere woorden, dat alle paarden van dat ras ze bezitten. Dat een dekhengst vrij van alle gebreken moet zijn is natuurlijk, terwijl men inzonderheid moet letten op eenen krachtigen

gedrongen bouw, op eene goede gestalte, op een' middelmatigen leeftijd en op eene goede inborst.

De veulen-merrie moet van eene middelmatige grootte, goede afkomst, breed gebouwd, vrij van erfelijke gebreken, en ten minste ouder dan 4 jaar, doch ook niet te oud zijn.

OVER HET DEKKEN EN DE DRAGTIGHEID.

Wanneer de merrie hengstig is, wordt zij bij den hengst gebragt, en deze tot het dekken toegelaten. Wordt de merrie na éénen sprong niet dragtig, dan wordt zij na 9 dagen weder bij den hengst gebragt. Voor werkpaarden is de beste tijd, om de merrie te laten dekken in de maanden Maart tot Mei. Het is niet goed om de hengst meer dan eens op een' dag te laten dekken.

Wanneer de merrie niet meer hengstig wordt, dan is zij in den regel dragtig. Zij moet alsdan in het werk een weinig verschoond worden, en mag nimmer mishandeld worden; het voeder blijft hetzelfde als te voren, alleen geeft men haar tegen het einde der dragtigheid een meer krachtig voeder en een dikker legstroo.

De merrie draagt gewoonlijk 11 maanden. Van de 10^e maand af, mag men haar niet meer laten werken, doch moet men ze dagelijks beweging in stap geven. Geeft zij door onrust, steunen en andere teekens de ophanden zijnde verlossing te kennen, dan worden de hoefijzers afgenomen en tracht men haar te doen leggen. Doet zij dit niet, dan is het goed om eene voërben met stroo, tot het opvangen van het veulen bij de hand te hebben, even als het in het algemeen noodig is, om steeds dadelijk hulp te kunnen bieden. Het pasgeboren veulen wordt derwijze bij de merrie gelegd, dat deze het kan afleken, en vervolgens aan het uijer der merrie gebragt om te zuigen. Is de merrie door

de verlossing zeer verzwakt geworden, dan kan men haar nu en dan een weinig wijn met specerijen geven. Overigens moet de voeding der merrie in den eersten tijd van het zuigen eenigzins rijkelijker zijn, terwijl het voedsel min of meer afhangt van de hoedanigheid der melk. Is deze dik en niet overvloedig, dan geve men meer dun meelachtig voedsel, in het tegenovergestelde geval meer krachtig voedsel, zooals haver, garst en boonen.

HET OPBRENGEN DER VEULENS.

Na de geboorte van het veulen moet de merrie niet langer dan 14 dagen van arbeid verschoond blijven. Het veulen zuigt 5 à 6 maanden; nadat het vooraf reeds in de weide geweest is en heeft leeren eten, geeft men het hooi en langzamerhand wat haver, gesneden wortelen en haksel. Hierbij moet men de veulens steeds genoegzaam zuiver en versch water geven. Als wintervoeder rekt men voor een veulen in het eerste jaar dagelijks 5 ponden hooi en 2 ponden haver; deze hoeveelheid voeder moet aan het veulen in zes keeren toegereikt worden, daar het jonge veulen, even als elk jong dier, meermalen daags behoefte aan voedsel heeft dan een volwassen dier. In het 2de jaar geeft men het veulen 7 à 9 ponden hooi en 4 ponden haver, in 4 malen. In het derde jaar 12 ponden hooi en 5 ponden haver. Als zomervoeder is behalve de weide, klaver, lucerne, wikken, enz. het beste, ofschoon het noodzakelijk is om veulens een bijvoeder van haver te geven, daar groenvoeder in dit levenstijdperk geene genoegzame voedende deelen bevat, tot eene krachtige ontwikkeling voor het veulen. Men moet evenwel bij het beginnen der groenvoeding zorgen, dat de overgang langzaam geschiede, en geve eerst het hooi met een weinig

groenvoeder vermengd, en langzamerhand meer groen. Even zoo, doch omgekeerd, moet men te werk gaan, wanneer de veulens van het groenvoeder op droog worden gebragt.

In den stal moet het veulen in de eerste 2 à 3 jaren niet aangebonden worden, daarentegen aan de oppassing en het gebruik langzamerhand gewend worden. Het plagen der veulens moet men ten sterkste vermijden, daar ze hierdoor bedorven en valsch worden. In het derde jaar doet men hen halster en toom aan, en gewent ze langzamerhand aan het inspannen. Gereden mag het paard niet voor zijn vijfde jaar worden, terwijl het niet goed is om het voor het 3de jaar te laten trekken, en ook dan nog mag men het slechts tot ligten arbeid gebruiken.

VAN DE VEULEN-PERKEN.

Wanneer een veulen tot een stevig, gezond paard zal opgroeijen, dan moet het van zijne jeugd af aan zooveel mogelijk vrije beweging hebben. Geschiedt dit niet, dan zal er een weinig deugdzaam dier van groeijen, dat of nimmer zijne ledematen goed zal kunnen gebruiken, of dit goede gebruik toch lang vóór den tijd verliest. Tot dit einde moet voor de veulens, hetzij men er veel of weinig aanfokt, altijd eene omheinde loopplaats in de nabijheid van den stal voorhanden zijn. Zulk eene loopplaats, waartoe het beste eene weide met staken afgesloten wordt, behoeft geene verdere inrigting; men heeft hier slechts op te letten, dat de weide droog zij en eene gezonde ligging hebbe, en niet te dicht bij groote wegen gelegen zij, ten einde de jonge paarden zoo min mogelijk verontrust zouden kunnen worden. Het is goed dat in het veulen-perk goed drinkbaar water voorhanden zij. Bij eene uitgebreide veulen-fokkerij, is ook wel eene bedekte loods, als schuilplaats

bij slecht weder, noodzakelijk. De veulens blijven in het veulenperk gedurende den geheelen dag, uitgezonderd de voedertijden; dikwijls ook worden zij in het veulenperk zelf gevoederd. Om de veulens alleen op de werf te laten rondloopen is niet raadzaam, dewijl zij daar aan vele gevaren blootgesteld zijn.

VOEDERING VAN HET PAARD.

Het natuurlijkste voeder voor het paard is het hooi; hoe deugdzamer hetzelfde is, des te beter is het voor het dier, evenwel eten de paarden, zooals bekend is, eer het hardere hooi, dan het rundvee. Naast het hooi is de haver in de noordelijke, de gerst in de zuidelijke landen het hoofdvoeder; de haver zoude in het zuiden te verhittend voor het paard zijn. Somwijlen voert men in plaats van haver ook rogge; tarwe voert men slechts in bijzondere gevallen; gebroken paardeboonen zijn een voortreffelijk voeder voor paarden; ook andere peulvruchten kunnen gebroken zeer goed aan de paarden gevoederd worden.

Hier en daar houdt men het voor goed, om gebroken granen en peulvruchten tot brood te bakken en ze op deze wijze te geven; het is inzonderheid op reis aan te bevelen, doch is op den duur ongezond. Het stroo wordt aan het paard alleen, tot haksel gesneden gegeven, en de beste wijze om het te vervoeren, is om het nat gemaakt met haver of gesneden wortelgewassen te geven. Onder de laatstgenoemde is de gele peen de beste, en verdient als paardevoer algemeen gebruikt te worden. Zij is zoo voedzaam, dat zij de haver bijna geheel kan vervangen; daarbij is zij een gezond voedsel, gemakkelijk te bewaren, en goedkoop. Van de groenvoeders is de Lucerne voor de paarden het aangenaamste. Jong groenvoeder moet

altijd gesneden en met haksel vermengd worden, dewijl de paarden anders hiermede ligt overvoërd worden, en kolijk of opgeblazendheid verkrijgen. Zeer nuttig is het voor het paard om het van tijd tot tijd een weinig zout over het voër te geven, of wel om een stuk klipzout steeds in de krib te laten liggen, hetwelk het van tijd tot tijd belekt. Wat het drinken van het paard betreft, zoo is het 3 maal daags drinken voldoende, ten minste in gewone omstandigheden; bij heet weder en sterke beweging heeft het paard natuurlijk meer behoefte aan drank, en kan men het meermalen drinken. Het beste is het om het paard de hoeveelheid water, die het gewoon is op te nemen, gedeeltelijk voor en deels gedurende of na het voederen te geven. Laat men het paard volop na het voederen drinken, en zijn de voedsels geneigd om sterk op te zwellen, dan ontstaan hieruit weleens nadeelige gevolgen. Ook na groenvoeders moet men met het drinken voorzigtig zijn. Het water moet steeds zuiver en frisch wezen.

OP WELKE WIJZE DE HAVER GEGEVEN MOET WORDEN.

Algemeen geeft men het paard de haver niet gebroken. Sommige beweren dat door deze wijze van voeding ten minste een derde der haver onnut verloren gaat, daar dezelve onverteerd ontlast wordt. Ofschoon zekerlijk enkele haverkorrels onverteerd weder ontlast worden, en hierdoor de hoeveelheid voedsel voor een zeker gedeelte verminderd wordt, kan dit in gewone omstandigheid evenwel geen derde gedeelte bedragen. Bij paarden die gulzig eten, en de haver niet genoegzaam fijn kaauwen, zullen natuurlijk meerdere haverkorrels gaaf ingeslikt worden, evenzoo bij oude paarden, wier gebit slecht is; is de spijs-

verteering evenwel goed, dan zal het voedende gedeelte toch uit vele haverkorrels, ofschoon niet vermaald, getrokken worden, en de gave doch ledige basten in de mest gevonden worden. Men kan hieraan evenwel eenigzins te gemoet komen door de haver steeds met haksel te voëren, waardoor men het paard dwingt zijn kort voeder beter te kaauwen. Men wil evenwel dat het paard zich op verre na niet zoo goed en spoedig voedt met heele dan met gebroken haver, zelfs zoo, dat men slechts $\frac{2}{3}$ van deze van noode zoude hebben, om het even goed te voeden. In *Engeland* is deze wijze van voeding algemeen, en schrijft men hieraan de deugdzaamheid van het paarderas voor een groot gedeelte toe. Voor 4 paarden zoude dit in één jaar de uitgaaf van een haverbreekwerktuig reeds goed maken.

OVER DEN PAARDESTAL.

De paardestal moet ruim en licht zijn, en gemakkelijk kunnen gelucht worden. De pis der paarden moet eenen vrijen afvoer, de stal eenen vrijen toegang en voldoende hoogte hebben. De beste ligging is met den voorgevel naar het westen. De standen der paarden moeten ruim, 1,35 el breed en 3 ellen lang zijn, en of door houten beschotten, of door beweeglijk hangende boomen, dusgenoemde latierboomen, van elkander gescheiden zijn. De vloer moet geplaveid, en achter de paarden eene voldoende ruimte voor eenen gang zijn. Deze gang moet in stallen met eene rei paarden 2,5 El, en bij eene dubbele rij 4 el breed zijn. Gegoten ijzeren kribben zijn het beste, doch de kribben kunnen ook van steen of hout zijn. De houten kribben moeten derwijze met plaatijzer beslagen zijn, dat de paarden er niet aan knagen kunnen. Boven de krib-

ben worden op eene hoogte van 1,4 el de ruiven geplaatst. Deze zijn doorlopend, of wel heeft men voor elk paard eene afzonderlijke ruif in de gedaante van eene halfronde ijzeren korf. Het levert veel gemak op wanneer de hooizolder zich boven den paardestal bevindt, en het ruifvoeder door in den zolder gemaakte openingen onmiddellijk in de ruiven geworpen kan worden. De stal moet behoorlijk licht zijn, echter mogen er zich geene ramen voor en boven de hoofden der paarden bevinden, en mogen de zonnestralen niet op de oogen van de paarden vallen. Zeer goed is het wanneer de knecht zijne slaappleats in den stal heeft, om steeds het oog op de paarden te kunnen houden, en spoedig bij de hand te kunnen zijn, wanneer zulks noodig is. Het paardetuig mag echter, als het mogelijk is, niet in den stal blijven, maar moet op eene afgezonderde, luchtige plaats opgehangen worden.

OVER DE BEHANDELING VAN DE PAARDEMEEST IN DEN STAL.

Het is bekend dat de paardemest meer dan elke andere mestsoort eenen zeer scherp en ammoniakalen damp ontwikkelt. Deze tast niet alleen door den tijd het houtwerk en het ledergoed aan, maar is ook nadeelig voor de gezondheid van dieren en menschen. Daarom moet de paardestal meermalen uitgemist worden dan elke andere stal, evenzoo moet men steeds overvloedig legstroo geven. Beter is het evenwel, om de mest telkens weg te nemen. Wil men echter het nadeelige van die scherpe dampen wegnemen, dan heeft men slechts 's morgens en 's avonds eenige handen vol gips over de mest te laten strooijen. De gips belet niet alleen de ontwikkeling van het ammoniakgas, maar het verbetert ook de deugdzaamheid der mest, zoodat hierdoor de onkosten van het gips rijkelijk goed gemaakt worden.

VERZORGING EN BEHANDELING DER PAARDEN.

Door eene goede behandeling heeft de mensch het volkomen in zijne magt, om het paard tot zijnen trouwsten medgezel te maken, terwijl eene ruwe behandeling het voor altoos bederft. De paardeoppasser moet daarom door geduld en zachtheid, de aan zijne zorg toevertrouwde paarden tot de noodige gehoorzaamheid brengen, en slechts bij werkelijke boosaardigheid mag hij ze ernstig straffen.

Dagelijks moet het paard met roskam en borstel zorgvuldig gepoetst en gereinigd worden. Het voederen moet steeds op bepaalde uren en op den juisten tijd geschieden. Noodzakelijk is het, dat de paarden in den zomer dikwijls in een goed wed gebaad worden. Evenzoo moet men hen, zonder de rust tusschen de arbeidstijden mede te rekenen, des nachts 6 à 7 uren rust geven. Kribben, ruiven en emmers moeten altijd zorgvuldig schoon gehouden worden. Men moet het paard steeds voor togtlucht bewaren, inzonderheid onmiddellijk nadat het van het werk in den stal terugkomt. Zeer omzigtig moet men zijn, wanneer men genoodzaakt is om zijne paarden op eenen vreemden stal te zetten; men moet zich alsdan zooveel mogelijk verzekeren, dat daarin geene paarden gestaan hebben, die aan besmettelijke ziekten onderhevig waren. Om zijne dieren met zekerheid voor besmetting te bewaren, zou men zelfs geene vreemde personen in de paardestallen moeten toelaten.

DE EIGENSCHAPPEN VAN EEN GOED WERKPAARD.

Een goed werkpaard moet van eene middelbare grootte, van eenen gedrongen bouw en zwaar geknokt zijn. De borst moet breed, de schouders sterk, de beenen

goed gesteld, de hoeven sterk en gezond zijn. Duurzaamheid, en een van gebreken vrije lichaamsbouw, zijn inzonderheid verkieslijk. Men moet er altijd op letten, of het paard vrolijk is, met graagte eet, zich goedwillig inspannen en gemakkelijk behandelen laat. Men ziet het zeer gaarne, dat het om te rusten, in den stal gaat leggen, en dadelijk, van het werk in den stal komende, aan het eten gaat.

OVER HET HERKENNEN VAN DEN OUDERDOM VAN HET PAARD.

De eenige zekere kenmerken, om den ouderdom van het paard te herkennen, vindt men in de tanden, en wel inzonderheid in de snijtanden, waarvan het paard er 12 heeft, 6 onder en 6 boven. De eerstgenoemde tanden noemt men *melk- of veuletanden*, terwijl deze op zekere tijden plaats maken voor andere, die men *blijvende of paardetanden* noemt. De veulesnijtanden onderscheiden zich van de paardesnijtanden hierdoor, dat zij korter, kleiner en zwakker zijn. De melk-snijtand heeft eene duidelijke kroon en korten wortel. De kroon, het gedeelte dat buiten het tandvleesch uitsteekt, is glinsterend wit, en heeft op de voorste vlakke strepen.

De paardesnijtanden zijn lang, gebogen, bovenaan, van voren naar achteren, plat gedrukt, naar onderen dunner wordende, en daar van ter zijde plat gedrukt. De kroon is niet van den wortel onderscheiden; op de voorste vlakke hebben de paardesnijtanden geene strepen, maar eene, soms twee, overlansche sleuven. Zij zijn ook geler dan de melktanden. Op de wrijfvlakte van de snijtanden vindt men, tot op eenen zekeren ouderdom, eene langwerpige zwartachtige holte, de zoogenoemde *boon* of *keen*.

In de eerste 6 tot 10 dagen na de geboorte, verkrijgt het

veulen in elke kaak twee melk-snijtanden, en wel de *binnenste* of *grasbijters*. Tusschen 4 tot 6 weken komen, ter zijde van deze, de *middentanden*, in elke kaak 2, te voorschijn, terwijl tusschen 6 tot 8 maanden de 4 *hoekstanden*, onder en boven 2, uitkomen. Met 12 kiezen, 3 in elken kaaktak, komt het veulen ter wereld. Deze kiezen wisselen. Vóór het einde van het 1ste jaar komt de 4de kies in elken kaaktak te voorschijn, en op het einde van het 2de jaar, de vijfde, terwijl de laatste of achterste kies met 4 tot 5 jaren uitbreekt.

Tusschen 2½ tot 3 jaren vallen de binnenste melk-snijtanden of grasbijters uit, en in hunne plaats komen de 2 binnenste paardetanden, die op het einde van het 3de jaar even hoog als de andere tanden zijn uitgegroeid. Met 3½ tot 4 jaren heeft dit met de middentanden, en van 4½ tot 5 jaren, met de hoektanden plaats. De haaktanden komen bij den hengst en den ruin gewoonlijk met 4 jaren te voorschijn. De eerste en tweede melkkies wisselt tusschen 2½ tot 3 jaren, de 3de met 3½ tot 4 jaren.

Met het einde van het 3de jaar, komen de grasbijters met elkander in aanraking en in slijting, met het einde van het 4de jaar de middentanden, en op het einde van het 5de jaar de hoektanden. Door deze wrijving slijten de tanden af, en de boon of keen, zijnde de tandholte, wordt hoe langer hoe kleiner, en verdwijnt ten laatste. Dit heeft op 6 jaar plaats met de grasbijters, op 7 jaar met de middentanden, en op 8 jaar met de hoektanden. Men noemt de tanden dan, ofschoon oneigenlijk, *gevuld*, en een paard, hetwelk al de tanden gevuld heeft, *aftands*. In de bovenkaak verdwijnen de keenen van elken tand drie jaren later, dan in de onderkaak. Na 8 jaren herkent men den ouderdom aan de gedaante van de wrijfvlakte van den tand. Deze is te weten

eerst overdwars langwerpig, daarna wordt zij rond, vervolgens driehoekig, en ten laatste verkeerd langwerpig. Met 9 jaren beginnen de onderste grasbijters rondachtig te worden, tevens ontstaat gewoonlijk op dezen tijd aan de hoektanden der bovenkaak een haakje of eene uitranding. Deze uitranding verdwijnt na 3 jaren weder. Met 10 jaren worden de middentanden rondachtig, en met 12 de hoektanden, zoodat alle op 14 jaren rond zijn. Nu beginnen de grasbijters eenigzins driehoekig te worden, en zijn het op 15 jaren, als wanneer de middentanden die gedaante beginnen aan te nemen. Op 16 jaren zijn deze driehoekig, terwijl de hoektanden het nu beginnen te worden, zoodat op 18 jaren al de tanden driehoekig zijn. Nu komt de verkeerd langwerpige gedaante der tanden, die tot aan het einde van het leven blijft bestaan. Van een paard op leeftijd, bijv. van 15 jaar, zegt men dat de tanden lang zijn; dit is echter niet zoo; in den regel wordt de tand juist zooveel uitgestooten, als hij afslijt, zoodat hij even lang blijft als in jeugdigen leeftijd, maar de tand is hoe ouder hij wordt, des te minder gekromd, regter, zoodat de meerdere lengte slechts schijnbaar is.

Voor het overige hebben de veranderingen van de wrijfvlakte niet altijd met dezelfde regelmatigheid plaats, hetwelk deels van het ras, deels van den bijzonderen lichaamsbouw, gedeeltelijk ook van het voeder afhangt. De keenen der onder-snijtanden verdwijnen spoediger bij paarden, die de gewoonte hebben, om op hunne krib te bijten, of bij die, welke op zandige weiden loopen.

Het ligt dikwijls in het belang van den verkooper, om een paard schijnbaar ouder of jonger te maken. Het eerste kan alleen tot beneden den $4\frac{1}{2}$ jarigen leeftijd plaats hebben, en bestaat hierin, om de melktanden lang

vóór den tijd, dat zij uit moeten vallen, uit te trekken. Hierdoor komt de paardetand spoediger te voorschijn, en schijnt het paard ouder dan het werkelijk is.

Om een paard, hetwelk reeds aftands is, jonger te maken, brandt men in het midden van den tand een gaatje, waardoor de tand het voorkomen heeft van eenen, die nog niet gevuld is, en waardoor het paard nog geen 8 jaren oud schijnt te zijn, dewijl beneden dezen ouderdom, nog eenige tanden deze keen hebben. Gemakkelijk kan men dit bedrog aan het volgende onderkennen: vooreerst is de nagemaakte keen nooit zoo regelmatig als de natuurlijke, en ten tweede vindt men rondom de natuurlijke keen een smal, wit, uitstekend randje, hetwelk bij de nagemaakte keen niet gevonden wordt; daarenboven heeft bij de nagemaakte keen, de wrijfvlakte van de tand eene geheel andere gedaante, dan bij de natuurlijke, daar dit branden natuurlijkerwijze op eenen leeftijd geschiedt, waarin de vorm niet meer langwerpig, maar rond of driehoekig is.

Men moet, vooral met betrekking tot den ouderdom, omzigtig zijn met paarden, die kop- of mondschuw zijn, en sterk speekselen, daar zij dikwijls met opzet zoo gemaakt worden, om een naauwkeurig bezien van de tanden moeilijck te maken.

OVER DE UITWENDIGE GEBREKEN VAN HET PAARD.

Bij het koopen van een paard kan men zeer gemakkelijk bedrogen worden, wanneer men niet goed met de uitwendige, dikwijls zeer belangrijke gebreken van hetzelfde bekend is.

De voornaamste uitwendige gebreken van het paard zijn:

1. De *tandfissel*; eene zich naar buiten ontlastende verzwering in de kaak, meestal het gevolg van ziekelijke kiezen of tanden. Men herkent dit gebrek van elke andere

verzwering in dat deel hieraan, dat de uitvloeiende etter dun en uiterst stinkend is.

2. De *nekbuil* of het *molgezwel*; een week gezwel of eene verzwering achter de ooren in den nek.

3. De *staar-blindheid* of *staande oogen*. Dit gebrek herkent men hieraan, door de beide oogen van het paard bedekt te houden, en daarna eensklaps een van dezelve te ontblooten. Wanneer men dan in het oog ziet, en de oogappel zich niet verkleint, dan kan men aannemen, dat het paard blind is. Is de oogappel hierbij grijs of witachtig, dan noemt men het *grauwe staar*; is de oogappel natuurlijk zwart, dan is het *zwarte staar*.

4. De *maneschurft*; een nog al hardnekkige uitslag in den grond der manen.

5. De *zadel- en tuigdrukking*. Deze kan meer op de schoft, op den rug, op de ribben, of onder aan de borst plaats hebben. Zij doet zich in het begin voor als eene heete, harde swelling, of als een week gezwel, of wel als eene harde zoogenoemde brandkorst. Later gaan deze dikwijls in ettering over, en stellen dan dikwijls langdurige gebreken daar, die soms wel eens den dood van het paard ten gevolge hebben.

6. De *rattestaart*; een langdurige en dikwijls moeilijk te genezen huiduitslag in het behaarde gedeelte van den staart, waardoor de staartharen meer of min uitvallen, en het paard een leelijk aanzien verkrijgt. Dikwijls is dit gebrek een gevolg van onreinheid.

7. De *legger*; een meer of min groot gezwel aan of in den omtrek van den elleboog, ontstaande door de drukking van de kalkoenen of van den harten hoornwand bij eene zekere ligging van het paard. Soms gaat deze in ettering over.

8. De *kniezwam*; een meer of minder hard gezwel aan de voorvlakte der voorknie.

9. De *rasp*; een huiduitslag in de buiging der voorknie.
10. Het *overbeen*, *schiefelbeen*; een hard beenuitwas aan de binnen- of buitenvlakte der pijp, meest meer naar achteren meer of minder digt bij de pezen gelegen.
11. De *peesklap*; eene meer of minder harde heete, pijnlijke zwelling der buigpezen achter de pijp.
12. De *kroontred*; eene meer of minder belangrijke verwonding van de kroon boven den hoef.
13. De *hoornscheur*; eene overlangsche scheur in den hoornwand. De scheur gaat dan eens van boven uit de kroon, en reikt tot halverweg, of tot aan den ondersten rand van den hoornwand, of wel begint dezelve van onderen, en gaat niet tot aan de kroon. Soms is de hoornwand slechts in de bovenste lagen gescheurd, in andere gevallen is de scheur tot op de weeke deelen van den voet doorgedrongen.
14. De *hoornkloof*; eene overdwarse scheur in den hoornwand.
15. De *volhoef*; een vrij gevaarlijk hoefgebrek, hieraan kenbaar, dat de zool in plaats van hol, bol is, zoodat zij buiten den ondersten rand van den hoornwand uitsteekt. Een ligte graad is de *plathoef*, die eene vlakke zool en eenen vlak liggenden wand heeft.
16. De *dikke *hak* (piephak); een meer of minder groot gezwel aan den top van den hiel, achter het spronggewricht.
17. De *spat*; een beenuitwas aan de binnenvlakte van het spronggewricht, meest aan het onderste gedeelte, waarmede veelal kreupelheid gepaard gaat.
18. De *hazenhak*; eene verdikking onderaan het hielbeen.
19. De *hazenspat*; eene meer of min harde zwelling, van onderen aan de buitenvlakte van het spronggewricht.
20. *Gallen* zijn weeke gezwollen aan de gewrichten of aan de pezen, digt bij de gewrichten. De meest voorko-

mende zijn die aan het spronggewricht, welke of meer van voren, of meer van achteren, tusschen het hielbeen enden schenkel, gelegen zijn. Zij komen ook aan den kogel voor; deze kunnen meer op het gewricht, of aan de pezen bij het gewricht liggen. Gallen, die wanneer men ze aan de eene zijde drukt, aan de tegenovergestelde zijde uitkomen, noemt men *vlotgallen*.

21. De *overhoef*; een hard been-uitwas boven de kroon van den hoef.

22. *Mok*; een huiduitslag aan de achtervlakte der koot.

23. *Straalkanker*; eene vuilaardige verzwering en uitgroeiing aan den vleeschstraal en de vleeschzool.

Alle deze gebreken, ofschoon men er bij het koopen van een paard op moet letten, zijn echter niet even gevaarlijk, sommige zelfs zijn zeer goed geneesbaar, enkele ongeneeslijk. Tot de ongeneeslijke behooren, de staarblindheid, de volhoef. Tot de moeilijk geneeslijke, de rattestaart, de straalkanker, de overhoef, de spat, de schiefelbeenen, de hazenspat, de hazenhak en de kniezwam. De overige kunnen bij eene gepaste behandeling zeer goed genezen worden.

BEDRIEGERIJEN IN DEN PAARDEHANDEL.

In geene zaak moet men meer op zijne hoede zijn dan bij den paardehandel, daar velen er zich op toe leggen, om door alle mogelijke bedriegelijke kunstgrepen, waarin de paardekoopers zeer geoefend zijn, slechte en gebrekkige paarden tot hooge prijzen aan den man te brengen. Wie daarom een paard wil koopen, moet op zijne hoede zijn, en bovenal niets gelooven van al hetgeen de verkooper hem voorzwetst, alvorens hij er zich met eigen oogen van overtuigd hebbe. Heeft hij zelf te weinig kennis

van den paardehandel, dan zal hij wel doen een' deskundige, op wiens eerlijkheid hij zich verlaten kan, te raad te nemen. Onder de talrijke bedriegerijen der roskammers zijn de volgende de meest voorkomende.

Om een oud paard jong te doen schijnen, worden de witte haren van hetzelfde zwart geverwd, de ooggroeven met lucht opgeblazen en de openingen digt gesmeerd. Inzonderheid tracht men het paard jonger te doen schijnen, door in de tanden eene nieuwe keen te maken; gewoonlijk doet men het slechts bij de hoektanden, waardoor het paard zevenjarig schijnt te zijn. Waaraan men deze bedriegerij kan onderkennen, is bij den ouderdom opgegeven; even zoo op welke wijze men een paard ouder doet schijnen.

Om een grooter gebrek te verbergen, brengen de paardekoopers zeer dikwijls opzettelijk een geringer gebrek te weeg. Zoo brengen zij bij paarden die aan één oog blind zijn, eene oogontsteking te weeg. Door deze wordt het hoogst moeilijk om het zwaardere gebrek te onderkennen, en geven zij voor, dat zulk eene oogontsteking door stooten of in het oog steken van strooialmen, enz., ontstaan is. Zoo gaan zij dikwijls te werk, om eene spat te verbergen; aan het gewricht, waaraan dit gebrek voorkomt, wordt eene kneuzing te weeg gebragt; door de zwelling, die hierbij plaats heeft, en van geene beteekenis is, wordt de spatverhevenheid onzichtbaar gemaakt.

Bij neêrhangende slappe ooren wordt het frondeel sterk aangetrokken.

De uitvloeijing uit den neus, bij kwaden en gewonen droes, wordt gedeeltelijk verborgen door het uitspansen der neusgaten, gedeeltelijk door een weinig werk of boomwol hoog in het aangedane neusgat te steken.

Kribbebijters doen zij lederen stalhalsters aan, waar-

van de keelriem den hals in meer of mindere mate toedrukt; of ook wel besmeren zij de krib of de andere voorwerpen, waarop het paard gewoon is zijne tanden te zetten, met eene walgelijke stof, b.v. traan, kaarsvet, ossegal, enz. Veelal maken zij zulke paarden kopschuw om het onderzoek van den mond, hetwelk verdenking tot kribbebijten zou kunnen geven, te beletten.

Aan dampige paarden wordt, eenige dagen te voren, kalkwater of groenvoeder gegeven. Wanneer zij zulke paarden monstereu, laten zij ze op een' grooten afstand van den kooper draven, zoodat hij de snuivende en benaauwde ademhaling gedurende de beweging niet hoort. Naar den kooper terug, wordt het paard in stap gereden.

Om het paard het aanzien te geven, dat het zijnen staart goed draagt, steekt men het, even vóór dat het gemonsterd zal worden, eene kleine pil van peper in den aars.

Een doof paard maakt men door zweepslagen zoo opmerkzaam, dat het op alles let.

Windzuigers houdt men door de zweep opmerkzaam en in vrees, ten einde hun in tegenwoordigheid van vreemden, de gelegenheid om hunne kwade gewoonte te volgen, te benemen.

Gebrekkige hoeven worden gedeeltelijk schijnbaar verbeterd, door het beslag, soms ook door het wegnemen van hetzelfde, of door gaten of holligheden in den hoof, met was op te vullen. Ook doen de paardekoopers zulke paarden vooraf in het slijk trappen, om hierdoor het onderzoek van den hoof moeilijk te maken.

Bij paarden met rattestaart wordt gewoonlijk het gebrek aan een toeval toegeschreven, en de uitslag door het inwrijven van olij onzichtbaar gemaakt, of de haren er netjes over gestreken.

Vermagerde paarden worden door zwaar voeren met erwten, of door kleine hoeveelheden rattekruid, spoedig vet en rond van lijf gemaakt, natuurlijk niet zonder groot nadeel voor de gezondheid.

Stijve paarden worden te voren warm gereden, dewijl zij dan beter gaan; kreupele paarden worden slechts op weeken grond gemonsterd. Paarden met spat, gallen, peesklap, enz. worden vooraf warm gereden, en door den ruiter bestendig in beweging gehouden, dewijl alsdan de stijfheid en kreupelheid veel minder zichtbaar is.

Om een traag paard vurig te doen schijnen, dragen de roskammers gewoonlijk onder de broek lederen kappen, die met zeer korte, fijne, ijzeren stekels voorzien zijn, waardoor het dier bij het voorrijden buitengewoon geprikkeld wordt.

OPBRENGST DER PAARDEFOKKERIJ.

Van alle huisdieren is het paard het minst geschikt om in het klein gefokt te worden, en alleen daar, waar de fokkerij op eene groote schaal kan geschieden, kan zij goede winsten geven. Niettegenstaande dit wordt de paardefokkerij in het klein, en ten onregte, te zeer veronachtzaamd, want alhoewel zij niet veel winst oplevert, zoo verzekert zij toch den paardefokker, wanneer zij naar behooren gedreven wordt, eene volle teruggave van het aangewende kapitaal, met een voldoende overschot, altijd echter een' stapel van goede paarden, van wier eigenschappen men volkomen zeker is, en die men van de jeugd af aan nauwkeurig kent. Dit is juist het grootste voordeel eener verstandig geleide paardefokkerij. Iedereen die twee merriën houdt, en voldoende ruimte heeft om veulens op te brengen, moest daarom bij afwisseling elk jaar eene dezer merriën laten

dekken, om er een sterk, gezond veulen van te trekken.

Wie daarom weet hoe moeilijk het is om goede paarden te bekomen, die verder verzekerd wil zijn van bij zwaar werk niet door zijne helpers in den steek gelaten te worden, en eindelijk wie er genoeg in heeft, om zich zelve datgene te bezorgen, hetwelk hij van anderen slechts met grof geld verkrijgen kan, en ook iets tot vermeerdering van het algemeen welzijn wenscht bij te dragen, die legge zich, naar de hieropgegeven regels, op het fokken van paarden toe.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE BEHANDELING DER HOEVEN, EN OVER EENIGE
ZIEKTEN VAN HET PAARD.

HET HOEFBESLAG.

I.

Noodzakelijkheid van eenige kennis van het hoefbeslag.

Men kan aannemen dat de meeste gebrekkige hoeven grootendeels door een slecht en ondoelmatig beslag ontstaan. Deze bewering vindt hierin haren grond, dat ziekelijke hoeven zelden, of bijna in het geheel niet, voorkomen bij het paard, dat in eenen aan zijn' natuurstaat het meest nabij komenden toestand, bijv. in de wilde en halfwilde stoeterijen, leeft.

II.

Doel van het hoefbeslag.

Het hoefbeslag heeft ten doel:

1. Het beschutten van den hoef voor eene te sterke en ongelijke afslijting, en om het afsplinteren en afbreken van den hoefwand voor te komen.
2. Het herstellen van hoefgebreken en het wegnemen of verminderen van de nadeelige gevolgen, die sommige gebreken in de stelling en beweging na zich slepen.

III.

Hetgeen bij het hoefbeslag noodzakelijk in het oog gehouden moet worden.

1. Van den hoef mag slechts zooveel afgenomen worden , als afgestorven en overbodig is , dewijl men anders de weeke gevoelige deelen van hun schutmiddel berooft , hierdoor de hoeven uitdroogen , en aanleiding gegeven wordt tot klemhoeven en andere gebreken.

2. De hoef moet als de nagel aan de hand van den mensch beschouwd worden ; snijdt men te veel van dezen af , of schaaft men ze te dun af , dan ontstaat er pijn , ontsteking , verettering , enz. Bij den hoef is zulk een ziekelijke toestand van veel meer beteekenis en steeds hardnekkiger , daar de zwaarte van het ligchaam pijnlijk op hetzelfde werkt.

3. De hoefsmid moet het veegmes niet naar boven , maar vlak houden.

4. Door het wegnemen van het overvloedige hoorn moet den hoef eene gelijke grondvlakte gegeven worden , ten einde de last van het ligchaam gelijkelijk op alle deelen van den hoef verdeeld worde.

Om met juistheid te kunnen zien of de wanden gelijk besneden zijn , laat men het paard op eene geheel effen plaats staan , en beziet den hoef naauwkeurig van alle kanten. Alleen dan , wanneer men zulk eene oneffene plaats niet vinden kan , geschiedt dit onderzoek hierdoor , dat het halfhecte ijzer een oogenblik op de besnedenen hoefvlakte gelegd wordt ; alsdan zal men de verhevene plaatsen bruin gebrand zien ; deze kunnen vervolgens gelijk gesneden worden.

5. Het branden met een geheel gloeiend ijzer , zoodanig dat

de rook er van opstijgt, is hoogst nadeelig voor den hoof, doordien deze hierdoor sterk uitdroogt, om welke reden deze, bij de smeden gemakshalve zeer in zwang zijnde, handelwijze, onder geen voorwendsel mag geduld worden. Om dezelfde reden mag ook het ijzer niet opgenageld worden, alvorens het geheel koud is.

6. De hoornzool mag niet uitgestoken en uitgehold worden, dewijl anders het uitgestoken deel te zwak wordt, en de bovenliggende weeke deelen hierdoor ligt blootstaan voor kneuzing, bijv. steengallen. De steunsels mogen volstrekt niet doorgesneden worden, want hierdoor verliezen de wanden hunnen steun, door welken zij van den straal worden verwijderd gehouden, trekken zich zamen en naar binnen, en vormen, daar zij van onderen naauwer worden dan van boven, klemhoeven.

7. De straal is dat deel van den hoof, hetwelk het zamentrekken der verzenen belet, hij moet daarom noodzakelijk behouden, niet verzwakt of sterk besneden worden, maar met den grond in aanraking komen.

8. Evenmin mag het glazuur, waarmede de hoof tot beschutting bedekt is, boven de nieten der nagels, maar ten hoogste slechts een weinig onder dezelve, om de ronding te verkrijgen, beraspt worden, daar de hoof anders uitdroogt, doordien de lucht nu meer in het hoorn kan dringen.

IV.

Hoefijzers.

1. Het hoefijzer moet aan de gedaante en de vlakke van den besneden hoof beantwoorden, want het ijzer moet naar den hoof, en deze niet naar het ijzer ingerigt worden. Verder moet het ijzer aan den buitenrand, waar het op den wand komt te leggen, dikker zijn, en naar den binnenrand toe dunner worden, ten einde het niet op de zool

ligge en deze drukke. Van het kalkoennagelgat af tot het einde van het ijzer moeten de binnen- en buitenrand even dik zijn. De takken van het ijzer kunnen naar het kalkoeneinde een weinig smaller worden. Het ijzer moet met den buitensten omtrek van den hoef, begrepen tusschen de kalkoengaten, gelijk met den hoornwand liggen. Van het laatste of kalkoen-nagelgat in elken tak moet het ijzer een weinig buiten den hoornwand uitsteken, en wel zoo, dat dit bij het bedoelde nagelgat beginnende, aan het einde van den tak bijna de helft van de breedte van het ijzer daar ter plaatse bedraagt. In den binnentak moet dit wat minder zijn. In geen geval mag het ijzer zoo wijd zijn, dat het met den binnenrand op de dragten drukt, en niet zoo naauw dat het den straal aanraakt.

2. Is het ijzer te lang en steekt het over de dragten uit, dan kan het paard zich in de ijzers vangen, blijven haken en storten; is het zoo kort, dat de dragten over hetzelfde uitsteken, dan worden deze niet genoeg beschut, zij worden gedrukt, de kalkoeneinden van het ijzer komen op de zool in de steunselhoeken te drukken, en brengen steengallen voort. Is het ijzer te wijd, dan kan de hoorn door den tegenstand van het ijzer niet regt naar onderen afgroeijen, maar het zal zich naar binnen buigen, en naar binnen gebogen wanden en dragten vormen; ook kunnen de paarden zulke te wijde ijzers ligt aftrappen en er zich mede strijken; is het ijzer te naauw, dan drukken de armen of takken van het ijzer de wanden van binnen naar buiten, en scheiden ze van de hoornzool af. Ook geven zulke ijzers ligt aanleiding tot drukking op de zool. In het algemeen maken wijde ijzers de hoeven wijd, en naauwe ijzers naauw.

3. Te dikke ijzers bezwaren de beweging en maken

ze moeilijk. De nieten der nagels geraken gemakkelijk los, en scheuren dan dikwijls stukken van den hoofwand mede af. Te dunne ijzers zijn te spoedig afgesleten, buigen zich in de zool om en drukken ze.

4. De beide vlakten van het hoefijzer moeten effen en glad gesmeed zijn, dewijl het anders op den gelijk gesneden rand van den hoofwand ongelijk ligt, meer op de eene dan op de andere plaats drukt, en steengallen te weeg brengt.

5. De acht nagelgaten, die in een hoefijzer zijn, moeten trechtervormig wezen, om den kop van den nagel behoorlijk te kunnen opnemen, ten einde deze niet te spoedig afgesleten of afgestooten worde. De nagelgaten moeten derwijze in het ijzer gestampt zijn, dat zij, te rekenen van hun middenpunt, zooveel als de dikte van het ijzer bedraagt, van den buitensten rand van het ijzer afstaan. Hun onderlinge afstand moet gelijk zijn aan de breedte van het ijzer. Die van den binnenarm staan iets digter bijeen, en wel gezamenlijk de breedte van een *nagelgat*, zoodat de voorrand van het kalkoen-nagelgat in den buitenarm, op dezelfde lijn komt met den achterrand van het kalkoen-nagelgat in den binnenarm. De toonnagelgaten moeten in het voorijzer zoo ver van elkander staan, als de breedte van het ijzer in den toon bedraagt. In het achterijzer $1\frac{1}{2}$ à 2 malen deze breedte.

6. De hoefijzers mogen geene hooge kalkoenen hebben, dewijl hierdoor de geheele last van het ligchaam op den toon valt; de beenen krijgen hierbij eene schuinsche rigting, het paard loopt als op stelten, en zijn gang is onzeker.

Op harden, ongelijken grond, geven matig hooge kalkoenen eenen vasteren gang, en moeten zij in den winter, bij gladde wegen, gescherpt worden. In den regel moeten

de kalkoenen niet hooger zijn, dan de dikte van het ijzer bedraagt; zij moeten gaaf, dat is, niet gespleten zijn, terwijl zij aan het einde iets smaller kunnen wezen.

7. Het scherpen der kalkoenen verbindt evenwel, vooral bij de kavallerie, gevaar aan zich, zoowel uithoofde van het slaan der paarden in het gelid, als meer nog wegens de zoo dikwijls voorkomende gevaarlijke kroontrappen; het moet dus alleen in geval van nood geschieden. Doorgaans moet slechts de buitenkalkoen gescherpt worden.

8. Daar met de achtervoeten meer kracht wordt uitgeoefend, kunnen de achterijzers in den toon met eene kleine lip voorzien worden, waardoor de hoof daar ter plaatse, bij het afzetten van den voet, beschut wordt.

9. Het hoefijzer moet een opzet hebben. Hieronder verstaat men eene opwaartsche buiging van het voorste gedeelte van het ijzer, beginnende van het eerste zij-nagelgat langzamerhand tot aan den toon. Dit opzet mag in den regel niet meer dan de dikte van het ijzer bedragen. Voor paarden die dikwijls met den toon aanstooten, mag het iets hooger zijn.

10. Geeft men het ijzer eene stoot in den toon, dan moet deze stoot even hoog als de kalkoenen zijn.

V.

Hoefnagels.

1. De hoefnagels moeten van taai, vast, goed gesmeed ijzer zijn, dewijl zij anders buigen of breken. Inzonderheid zijn nagels met gespleten punten gevaarlijk, daar bij het inslaan, de eene helft der punt naar binnen in de weeke deelen van den voet dringt. Men onderzoekt de deugdzaamheid der nagels door het dus genoemde rig-

ten, waardoor men den nagel door zachte hamerslagen regt en vlak tracht te maken; die welke zich onder deze bewerking te week voordoen of splijten, moeten niet gebruikt worden.

2. Te zware of dikke nagels geven ligt aanleiding tot scheuren in den hoof, en tot het afscheuren van stukken hoorn. De nagels mogen ook niet te lang of te kort zijn. Een te lange nagel buigt bij het inslaan dikwijls krom; een te korte nagel gaat niet hoog genoeg in den hoornwand, en kan niet behoorlijk omgeniet worden.

3. De kop van den nagel moet geëvenredigd aan de wijdde van het nagelgat in het ijzer zijn. Is de kop te groot, dan steekt hij te ver buiten het nagelgat uit, en wordt ligt afgestooten; is hij te klein, dan houdt hij het ijzer niet vast. De nagel mag ook niet veel dunner zijn, dan het gat wijd is, daar anders de ijzers niet vastleggen en afvallen, zoodra de koppen afgestooten zijn, en de punten der nagels in den hoornwand blijven zitten.

4. Bij het inslaan der nagels, moet men er op letten, dat elke nagel regt tegenover het nagelgat, en niet te hoog, buiten den hoornwand uitkome, dewijl hierdoor anders de weeke deelen in den hoof zouden kunnen gekwetst worden. Elke nagel, die krom buigt, zich splitst of breekt, moet onmiddellijk uitgetrokken worden.

VI.

Voorbereiding tot het beslag, en opvolging der onderscheidene bewerkingen bij hetzelfde.

1. Het ijzer mag nimmer met geweld afgerukt, maar alle de nieten der nagels moeten door middel van houw-

kling en hamer vooraf losgemaakt worden. Hierna wordt het ijzer met de tang aan de kalkoenen vastgenomen en opgeligt, waarbij een paar malen op de vlakke van het ijzer moet geslagen worden, om de losse nagels gemakkelijk met de tang te kunnen uittrekken. Zoodra het ijzer *afgenomen* is, en het vuil van den hoof is afgeveegd, moeten de nagelstukken, die in den hoof mogten zijn blijven zitten, onderzocht en uitgetrokken worden.

2. Bij het besnijden van den hoof moet het volgende in acht genomen worden: men lette of de hoof ook onregelmatig groeit, en in dit geval worden die gedeelten, welke het sterkste zijn afgegroeid, meer dan de overige besneden.

Het beste is het, om met de zool te beginnen, daar het besnijden van den hoornwand zich naar de dikte der zool moet regelen. Van de zool wordt niet meer dan het doode gedeelte weggesneden. Even zoo moet van den straal niet veel worden weggesneden, het vuil en de losse schilvers worden uit de straalgroeven weggenomen, en vervolgens de hoornwand, in verhouding van de zool, den vorm van den hoof, en de stelling der beenen besneden.

3. Nadat de hoof besneden is, wordt het nieuwe ijzer op de hoofvlakte gelegd, en gezien of het past; hierop worden de beide tweede zij-nagelgaten, (zijnde de tweede van de kalkoenen te rekenen) ingeslagen, de voet op den grond gezet, en gezien of het ijzer, bij het inslaan der nagels, zich niet verzet heeft; is het verschoven, en is dit niet veel, dan kan men het door eenige zijdelingsche aangebrachte hamerslagen weder regt brengen. Is het evenwel veel verschoven, dan is het beter, om een der nagels uit te trekken, en, nadat het ijzer goed gelegd is, weder in te slaan. Vervolgens worden de overige nagels ingeslagen, zoodanig, dat men telkens een' in den binnentak, en een'

in den buitentak inslaat, die telkens dadelijk omgehaald moeten worden, ten einde noch de helper, noch het paard door de punten zouden gekwetst kunnen worden. Bij het toemaken van den hoof, waaronder men verstaat het aanhalen en omnieten der nagels, moet men er op letten, dat de nagels niet al te vast aangehaald worden, dat zij goed omgeniet worden, de nieten goed in den wand liggen en niet uitsteken, waardoor het paard zich zoude kunnen verwonden.

VII.

Regelen voor den ophouder.

1. Bij het opnemen der voorvoeten plaatst zich de ophouder ter zijde vóór de halve borst van het paard, houdt de voet met beide handen om de koot vast, zoodat de duimen der beide handen kruislings op de achtervlakte der koot komen te leggen, en steunt de knie van het paard tegen zijnen schoot. Hierbij zet hij het eene been, te weten dat waarop de knie rust, voorwaarts, het andere achterwaarts.

2. Bij het opnemen van een' achtervoet plaatst de ophouder zich vóór de heup, met het gezigt naar achteren gekeerd, slingert den arm om het spronggewricht, en steunt deze op de naar binnen staande dij, waarbij de handen eveneens als bij het ophouden der voorbenen de koot omvatten en de duimen achter tegen dezelve komen te liggen. Ook hierbij wordt het buitenwaartsche been achteruit gezet. Het bovenlijf wordt *achterover* gehouden.

3. Wij moeten hier nog bijvoegen, dat de voeten der paarden niet hooger, dan noodig is, moeten opgehouden worden, en deze niet, door het te lang achtereen ophouden, mogen vermoeid worden, daar hierdoor dikwijls aanleiding gegeven wordt, dat de paarden bij het beslag weerspanning zijn.

VIII.

Algemeene bepalingen.

Het beslaan moet zonder geraas en met bedaardheid geschieden, en, wanneer het zijn kan, moeten de hoeven daags te voren ingeslagen worden, om dezelve zachter te maken, daar de paarden, wanneer de hoeven hard zijn, door het sterke snijden en de hevige schokken, niet alleen in onrust geraken, maar ook hierdoor dikwijls kreupelheid te weeg gebragt wordt.

Het inslaan der hoeven geschiedt het beste met een mengsel van leem en koemest. Dit moet gedurende den geheelen dag en nacht vóór het beslaan geschieden.

Voor paarden met broze brokkelige hoeven is het noodzakelijk, om dit inslaan alle 8 of 14 dagen te herhalen.

Evenzoo is het inslaan der hoeven na lange marschen op harde wegen zeer nuttig.

Minstens een of tweemalen 's weeks, moeten de hoeven met eene goede hoefzalf of hoefsmear ingesmeerd worden. Wanneer zulks geschiedt met het doel om de hoef zachter en veérkrachtiger te houden, dan moet men hiertoe eene samenstelling van vette zelfstandigheden gebruiken; daartoe kan men eene der volgende smeersels nemen:

1. Gele was 1 deel.
Talk 2 deelen.
Traan 3 „
2. Gele was 2 „
Teer 3 „
Talk 24 „
3. Talk en varkensreuzel, van elk evenveel.
4. Talk en manevet, van elk evenveel.

OVER EENIGE ZIEKTEN EN GEBREKEN VAN HET PAARD
EN DERZELVER BEHANDELING.

Wanneer men bij het ziek worden van een paard, niet dadelijk de hulp van eenen veearts kan verkrijgen, is het van belang, dat men met die ziekten, welke het dringendst hulp vereischen en derzelve voorloopige behandeling eenigzins bekend zij, om in afwachting van de komst van den veearts, deze behandeling in het werk te kunnen stellen, daar de eerste aangebragte hulp bij sommige ziekten van grooten invloed op den verderen goeden afloop van dezelve is. Natuurlijkerwijze kunnen wij deze zaken slechts in het algemeen opgeven, daar men niet uit het oog moet verliezen, dat zij alleen tot eene voorloopige behandeling dienen, en als 't ware die van den veearts moeten inleiden. Zich verder met de behandeling van ziekten in te laten, is steeds af te raden; de niet-vee-artsenkundige loopt ligt gevaar, om verkeerd te handelen, hetgeen natuurlijk ten nadeele van het dier en van den bezitter is.

Inwendige ziekten.

1. *Kolijk.* Onder kolijk of buikwee verstaat men eene pijnlijke aandoening der maag en van het darmkanaal. Het doet zich daaraan kennen, dat het paard treurig is, met hangend hoofd van de krib terugstaat, het voeder weigert, nu en dan naar den buik omziet, met de voorbeenen krabt, onrustig is, dikwijls gaat liggen, en spoedig weder opspringt. In heviger graad werpt het zich op den grond, slaat met de beenen, en rolt zich; soms slaat het met de beenen tegen den buik.

Er bestaan verschillende soorten van kolijk, naar de oorzaak die het kolijk te weeg gebragt heeft; de hoofdzakelijkste zijn de volgende :

a. Kolijk door het vatten van koude. Dit ontstaat nadat het paard, min of meer verhit, aan togt is blootgesteld geweest, of wel door het drinken van koud water.

Men moet hierbij het geheele ligchaam van het paard besprenkelen met een mengsel van gelijke deelen terpentijn-olie en jenever of brandewijn, van elk, voor ééne besprenkeling, ongeveer 2 vingerhoeden gebruikende. Daarna wordt het ligchaam gedurende eenige minuten met stroo zacht gewreven, en vervolgens geheel met eenige dekens bedekt. Den buik moet men met dit mengsel, of wel met enkele terpentijn-olie, inwrijven. Men geeft het paard een goed legstroo, en zorgt dat het voor togtlucht beveiligd is. Wanneer het drinken wil, kan men het laauw-warm zemelwater geven. Inwendig geeft men een warm aftreksel van vlier- en kamillebloemen.

b. Verstoppings-kolijk. Dit ontstaat uit eene slechte spijsvertering, of na het gebruik van moeilijk verteerbaar voedsel. Het is veel gevaarlijker dan het voorgaande, en is met verstopping vergezeld. Hiertegen wendt men lavementen van laauw water aan, waarin een weinig zeep of zout is opgelost. Inwendig geeft men een laauw-warm aftreksel van kamillen, waarin een handvol keukenzout is opgelost; eene matige beweging, en het wrijven van den buik is zeer nuttig. Bij deze soort van kolijk is het vooral van belang, om de mest met de hand af te halen. Deze bestrijkt men vooraf met olij, en moet men vooral zorgen, om den endeldarm niet met de nagels te kwetsen.

c. Kramp-kolijk. Dit is daaraan kenbaar, doordien het meestal hevig is, en de krampverschijnselen bij aanvallen plaats hebben. De voorloopige behandeling bestaat in het zetten van laauw-warme lavementen van een aftreksel van kamille-bloemen of van tabak, het inwrijven van het onderste

gedeelte der beenen en van den buik met terpentijn-olie, en het ingeven van een laauw-warm aftreksel van kamillebloemen of laauwe melk.

d. Windkolijk. Dit ontstaat dikwijls na het gebruik van groen voeder, inzonderheid van klaver, vooral wanneer het paard spoedig daarna gedronken heeft, dikwijls ook wel bij windzuigers. Hierbij is de buik zeer opgezet, terwijl nu en dan winden ontlast worden. De pijn en benaauwdheid zijn doorgaans nog al aanmerkelijk. Bij dit kolijk doe men wrijvingen met stroo over den buik; ook zachte drukking tegen den buik en ligte beweging is nuttig. Verder geve men inwendig een aftreksel van kamillebloemen en fenkelzaad. Lavementen moeten ook evenzeer aangewend worden.

2. *Diarrhée of doorloop.* Deze ziekte ontstaat insgelijks uit velerlei oorzaken; de behandeling zal alzoo naar de oorzaak verschillend zijn. Daar het opsporen der oorzaak van den doorloop niet altijd even gemakkelijk is, en toch de behandeling zich naar dezelve regelt, zoo kunnen wij hieromtrent in geene bijzonderheden treden, en alleen hiervan zeggen, dat het, in afwachting van verdere geneeskundige hulp, bij doorloop steeds goed is, om het paard eenige verzachtende middelen, bijv. een lijvig afkooksel van lijnzaad, of laauw water, waarin eenig meel of stijfsel ontbonden is, te geven.

3. *Pisopstopping.* Deze ziekte doet zich onder soortgelijke algemeene verschijnselen als het kolijk kennen, en onderscheidt zich van hetzelfde daardoor, dat het paard van tijd tot tijd poging doet, om te stallen, waarbij het evenwel geene pis, of zeer weinig en met moeite, ontlast. Meestal is het vatten van koude, of het zoogenaamd over het water rijden, oorzaak er van.

De behandeling bestaat in het zetten van laauw-warme lavementen van kamille-aftreksel; wanneer het gebrek door het vatten van koude ontstaan is, dan besprenkele men het lijf met het bij het kolijk opgegeven mengsel van terpentijn-olie en brandewijn, wrijve vervolgens het ligchaam, en bedekke het met 2 à 3 dekens. Ook wrijve men van dit mengsel onder den buik in. Het ingeven van eenen laauw-warmen kamilledrank is zeer goed, evenzoo het inwrijven van een weinig terpentijn-olie in de lendenen. In het begin van pisopstopping helpt dikwijls het opstrijken van een weinig groene zeep in de kling, of op de opening van de pisbuis in de schacht.

4. *Verkoudheid en gewone droes.* De eerste ziekte kan bij elk paard ten allen tijde ontstaan. De tweede doet zich doorgaans in jeugdigen leeftijd bij hetzelfde voor. Bij den gewonen droes heeft zwelling der onderkaaksklieren plaats, dikwijls ook vorming van een ettergezwel daar ter plaatse. Bij beiden koortsandoening, kenbaar aan de afwisselende warmte van ooren en beenen, verder uitvloeijing uit den neus, eerst van een waterachtig vocht, hetwelk langzamerhand slijmeriger, dikker, en ten laatste geelachtig wordt. Doorgaans hoesten de paarden hierbij min of meer, naar gelang de keel min of meer is aangedaan.

De voorloopige hulp bestaat hierin, om het paard warm te houden, het op stroo te zetten, en behoorlijk te dekken. Men onthoude het aanvankelijk de haver, en geve het eene dunne slobbering van tarwezemelen, laauw-warm. Het drinkwater geve men evenzoo een weinig laauw, en roere er eenig lijnmeel in. Het paard wordt een paar malen daags met stroo gewreven. Het geven van een dampbad een of tweemaal daags is zeer nuttig. Dit geschiedt door een weinig gerst te koken, en deze kokend in eenen emmer

te doen. Men houdt nu dezen emmer een kwartieruurs onder het hoofd van het paard, nadat men vooraf eene deken over hetzelfde gehangen heeft. Men kan ook hooizaad tot zulk een dampbad gebruiken. De gezwollen klieren smeert men met ongezouten varkensreuzel in, en bedekt ze met eene wollen lap.

Uitwendige gebreken.

5. *Kreupelheid.* Het moeilijke van de voorloopige behandeling van dit gebrek, is hoofdzakelijk gelegen in het vinden van de plaats, waar hetzelfde huisvest. Daar het dikwijls voor den vee-arts moeilijk is deze zitplaats te onderkennen, ligt het in den aard der zaak, dat het voor den niet-veeartsenijkundige meestal niet doenbaar is, om met zekerheid die zitplaats te kunnen vinden; want ofschoon elke vorm van kreupelheid zijne eigene kenmerken heeft, vereischt het waarnemen van die kenmerken een zeer geoefend oog. Wij kunnen ze daarom niet in het bijzonder opgeven, en zullen alleen van de kreupelheid in de voorbeenen dit zeggen, dat wanneer het paard in rust, met het been vooruitstaat, en de hoof vlak op den grond zet, de zitplaats der kreupelheid in de boeg is. Het is bij het onderzoek naar kreupelheid steeds goed om den hoof na te zien of er ook vreemde lichamen, bij v. spijkers, zijn ingedrongen. Is dit het geval niet, en is de hoof op het aanvoelen niet warm, dan kan men aannemen dat de kreupelheid hierin niet gelegen is. In dit geval, en wanneer het paard het been niet vooruitzet, moet de kreupelheid in de knie, de buigpezen, den kogel of het kroongewricht gelegen zijn. Een naauwkeurig bevoelen dezer deelen zal in versche gevallen van kreupelheid, derzelve zitplaats meestal aan den dag brengen. De plaats waar men eene vermeerderde warmte, dikwijls

ook zwellung, waarneemt, kan men hiervoor houden. De voorloopige behandeling bestaat daarin, om het aangedane deel bestendig nat te houden, hetzij door eenvoudig koud water, of met water en een weinig azijn, of wel door er leem, waarin een weinig azijn gedaan is, op te strijken. Zoodra deze leem eenigzins droog begint te worden, wordt er versche op gestreken. Is de zitplaats der kreupelheid in den hoof, dan late men het hoefijzer afnemen, het overtollige hoorn afsnijden, en zette het paard met dien hoof in een soortgelijk leem- of slijkbad. Bij kreupelheid neme men verder het volgende in acht: men zette het paard op een weinig stroo, geve het volstreckte rust, onthoude het $\frac{1}{3}$ van het gewone rantsoen haver, en binde het op, zoodanig, dat het des nachts zich niet kunne nederleggen, daar de ondervinding geleerd heeft, dat het voortdurend staan van het paard bij kreupelheid, veel minder nadeelig voor de spoedige herstelling van het gebrek is, dan wanneer men het paard laat liggen, daar bij het opstaan met het aangedane deel te veel krachts-inspanning geschiedt.

6. *Verwondingen.* Bij alle verwondingen is het vlijtig nat houden met gewoon koud water, nuttig. Dadelijk, maar ook tevens aanhoudend, aangewend, voorkomt het eene opvolgende ontsteking, of ten minste brengt het te weeg, dat deze ontsteking weinig hevig wordt, en de genezing spoediger plaats heeft. Door het nat houden kunnen dikwijls bloedingen worden gestild. Is de verwonde plaats buitengewoon pijnlijk, dan is het voortdurend bevochtigen met een laauw-warm afkooksel van kaasjes-kruid of lijnzaad meer aan te raden. Bij zware verwondingen geve men het paard geene haver, maar in plaats hiervan eene dunne slobbering van tarwe-zemelen.

Voor de meeste bij het paard voorkomende verwondingen, zal uit het bovenstaande de voorloopige behandeling afgeleid kunnen worden, en zullen wij slechts sommige, aan bepaalde deelen plaats hebbende verwondingen, opgeven:

a. De nageltred en het vernagelen. Het spreekt van zelve dat hierbij het verwondende ligchaam dadelijk uitgetrokken moet worden. Om de opvolgende ontsteking zooveel mogelijk voor te komen, plaatse men den hoof in een mengsel van koemest, klei en azijn, of legge zoodanigen omslag om den hoof. Bij vernageling wordt het hoefijzer afgenomen. Op de plaats der verwonding legge men een weinig vlas of werk, om het indringen van vuil voor te komen, ofschoon dit niet volstrekt noodzakelijk is, daar de opening in het hoorn meestal geheel digt trekt. De verdere behandeling dezer verwondingen moet aan den veearts overgelaten worden.

b. Het over den halsterketting zitten. Hierdoor worden dikwijls belangrijke verwondingen te weeg gebragt, die meestal van kreupelheid vergezeld gaan, welke niet zoo zeer het gevolg der verwonding, als wel van de uitrekking van den kogel is, die bij de poging van het paard, om zich los te rukken, plaats had. De kogel en de verwonde plaats worden zooveel mogelijk met koud water nat gehouden. Wanneer er zich op de verwonde plaats eene korst gevormd heeft, wordt deze met laauw water en zeep voorzigtig afgewasschen, en de lange haren aan de randen der wond zuiver afgeknipt. Het opstrijken van een weinig ongezouten reuzel op de wond is zeer goed.

c. Kroontred. De op de kroon der hoeven, door het trappen met den kalkoen van den tegenovergestelden hoof te weeg gebragte verwondingen, zijn soms van niet ge-

ringe beteekenis, doordien hoornscheuren hiervan het gevolg zijn. De voorloopige hulp bestaat in het zuiver afknippen van de haren van de randen der wonden en van losgescheurde stukken. Verder het met koud water bestendig nat houden. Het opstrijken van vet op de wond is hier niet aan te raden.

7. *Kneuzingen.* De op verschillende plaatsen van het lichaam voorkomende kneuzingen, worden evenzoo verkoelend behandeld, waartoe men liefst water en azijn bezigt. De gekneusde deelen worden hiermede bestendig nat gehouden, of wel met leem, waarin van dit mengsel gedaan is, bestreken. Na deze verkoelende behandeling twee of meer dagen in het werk te hebben gesteld, al naar dat de ontsteking min of meer hevig was, voegt men bij het opgegeven mengsel een weinig brandewijn, en vermeerdert de hoeveelheid dezer na een paar dagen.